

*До Спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Цікала Володимира Ігоровича
на тему “Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі
спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Ознайомлення з дисертацією Володимира Ігоровича Цікала дає підстави стверджувати, що автор провів ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною і у теоретичному, і у практично-прикладному аспекті, при цьому сформульовані висновки та пропозиції характеризуються високим рівнем наукової новизни і можуть бути предметом наукового обговорення.

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Після прийняття Законів України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” та “Про акціонерні товариства” істотної актуальності набули питання здійснення та захисту корпоративних прав. Утім, останні наукові розвідки не завжди відображають новел Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”. Більшість публікацій, присвячених здійсненню та захисту корпоративних прав, були оприлюднені ще до набрання чинності Законом України “Про акціонерні

товариства”, при цьому комплексного вивчення проблем здійснення корпоративних прав через призму засади пропорційності не здійснювалося.

Нові виклики і перспективи правового регулювання виникли в напрямі здійснення та захисту корпоративних прав з огляду на реалізацію нашою державою курсу на європейську інтеграцію. Існування низки проблемних питань здійснення і захисту корпоративних прав, які не мають однозначного розуміння у цивілістичній науці та судовій практиці, очікувано викликало потребу на теоретичному рівні їх вирішення. Саме з’ясуванню питань здійснення та захисту корпоративних прав, зокрема через засаду пропорційності, і присвячене дисертаційне дослідження В. І. Цікала.

Зазначене вище обумовлює актуальність дисертаційної роботи В.І. Цікала, яка присвячена теоретичним і практичним проблемам цивільно-правового регулювання здійснення та захисту корпоративних прав, виходячи із визначеної засади. В цілому, дисертація “Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав” присвячена актуальній проблематиці цивільно-правового характеру, відображає концептуальний підхід її автора до вирішення проблем правового регулювання здійснення і захисту корпоративних прав.

Незважаючи на наявність низки наукових праць, присвячених проблемним питанням здійснення і захисту корпоративних прав, комплексного дослідження обраної тематики через призму засади пропорційності не було проведено з урахуванням оновлення корпоративного законодавства.

Зважаючи на наведене, можна стверджувати, що дисертація Володимира Ігоровича Цікала є актуальною, а її результати є цінними як для юридичної науки, так і для сучасної нормотворчої та практичної діяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дисертаційного дослідження В.І. Цікала є науково обґрунтованими, в роботі комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем здійснення та захисту корпоративних прав в умовах новелізації

корпоративного законодавства через формування аргументованих на науковому рівні теоретичних та практичних положень і пропозицій.

Дисертант методологічно правильно визначив об'єкт, предмет, методи, мету та завдання дослідження. Основу роботи складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, обґрунтоване застосування яких дозволило автору дійти достовірних висновків.

Загальний аналіз змісту роботи дає підстави стверджувати те, що дослідження має системний, цілісний, самостійний характер і вирізняється високим рівнем самостійності та актуальності. Логічний і послідовний виклад теоретичного та емпіричного матеріалу дозволив дисертанту побудувати переконливу систему аргументації, як щодо вирішення проблематики дослідження, так і власної авторської позиції.

Результати дослідження пройшли належну апробацію, оскільки його основні теоретичні і практичні положення, а також висновки із достатньою повнотою висвітлені у 66 публікаціях, з яких 2 одноосібні монографії, 1 монографія у співавторстві, 29 статей у фахових виданнях, у тому числі 6 – в іноземних виданнях, з них 3 – у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, 31 теза доповідей, 1 навчальний посібник, 2 науково-практичні коментарі.

Окрім того, основні положення дисертації обговорювалися на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України в змішаному форматі (м. Київ, 21 червня 2023 року) і на засіданні кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 27 червня 2023 року).

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше на дисертаційному рівні в сучасних умовах проведено комплексний теоретичний аналіз механізму цивільно-правового регулювання здійснення корпоративних прав з урахуванням засади пропорційності та способів їх захисту, а також

визначено конкретні напрями вдосконалення законодавства і правозастосовної практики у сфері здійснення та захисту корпоративних прав.

Новим з наукової точки зору є аналіз способів здійснення корпоративних прав, за результатами якого дисертант дійшов висновку, що здійснення звичайних (ординарних) корпоративних прав залежить від волевиявлення інших осіб, тобто, забезпечується шляхом виконання свого обов'язку товариством або іншим учасником певних дій; здійснення виняткових (ексклюзивних) корпоративних прав відбувається за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб: товариства або інших учасників (с. 141 дисертації).

Слушною є пропозиція дисертанта щодо джерел фінансування витрат, пов'язаних із підготовкою та проведенням позачергових загальних зборів із ініціативи учасника, якому належить встановлений законом розмір частки (кількість акцій) у статутному капіталі товариства (10 або 5 відсотків). На думку, автора такий учасник (акціонер) має нести витрати щодо підготовки та проведення загальних зборів лише, якщо він попередньо не звертався до органу товариства, тобто реалізував право на самостійне скликання позачергових загальних зборів власними діями (стор. 191-192 дисертації).

Новим є запропонований дисертантом висновок щодо недоцільності збереження вибіркової у разі викупу акцій в акціонерів з ініціативи товариства. Висловлено позицію, за якою вибірковий викуп акцій на розсуд товариства є відступом від пропорційності, що належить до засад здійснення усіх корпоративних прав; викуп акцій з ініціативи товариства не може відбуватися без застосування засади пропорційності у здійсненні права акціонера на викуп належних йому акцій; вибірковий викуп акцій на розсуд товариства суперечить положенням Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 2017/1132 (с. 48 дисертації).

Заслугує на підтримку авторський висновок про наявність законодавчих перешкод для визначення справедливої ціни примусового викупу акцій власником домінуючого контрольного пакета. Вони, у тому числі,

пов'язані із невдалим формулюванням змісту нового самостійного права решти акціонерів (власників більше 1 відсотка простих акцій) надати товариству власну оцінку ринкової вартості акцій, отриману ними відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність (ч. 6 ст. 9 Закону України “Про акціонерні товариства”). У здійсненні цього права привертає увагу необхідність обов'язкового залучення суб'єкта професійної оціночної діяльності. Щоб подолати цю суперечність, дисертант пропонує внести зміни до абз. 2 ч. 3 ст. 95 Закону, якими виключити положення про необхідність залучення суб'єкта оціночної діяльності (с. 263 дисертації).

В.І. Цікало дійшов правильного висновку про те, вчиняючи правочин, товариство може порушити корпоративні права його учасників (акціонерів), наприклад, на виплату дивідендів, на обов'язковий викуп акцій, на участь у розподілі активів у разі ліквідації товариства тощо. Тому учасники (акціонери) повинні мати можливість захистити свої порушені права й у випадках вчинення правочинів товариством в особі його органів (посадових осіб). Право учасника (акціонера) на подання позову в інтересах товариства за захистом свого порушеного права необхідно поширити також на інші позови учасників (акціонерів) в інтересах товариства, зокрема, на вимоги про визнання недійсними правочинів, учинених товариством (с. 291 дисертації).

Варто погодитися із висновком дисертанта, що суд не встановлює своїм рішенням ефективних способів захисту порушених корпоративних прав; він лише визначає їх на підтримку позиції позивача, котрий сам обирає (встановлює), який спосіб захисту для нього буде ефективним. Тому такі способи захисту суб'єктивних корпоративних прав не встановлюють ні закон, ні договір, ні навіть суд. Їх обирає сам позивач, керуючись змістом суб'єктивного корпоративного права та правових наслідків його порушення. Важливо, щоб обраний позивачем спосіб захисту корпоративного права не суперечив закону (с. 309). У дисертації наводяться аргументи на удосконалення певних наукових суджень, теорій, положень, наприклад, щодо розмежування належних та ефективних способів захисту корпоративних прав. Автор пропонує

належним вважати такий спосіб захисту корпоративних прав, який передбачений законом або договором і відповідає змісту порушеного корпоративного права, характеру та наслідкам його порушення (с. 326 дисертації).

Заслуговує на схвалення аргументація висновку щодо застосування для захисту права на конвертацію частки (акцій) такого способу захисту як переведення прав та обов'язків щодо частки (акцій) на нового учасника (акціонера) зі збереженням співвідношення, яке існувало до моменту реорганізації; учасник (акціонер) нового товариства, право якого на конвертацію частки (акцій) було порушено відступом від засади пропорційності, повинен мати можливість у судовому порядку перевести на себе відповідний обсяг корпоративних прав, які були безпідставно передані іншому учаснику (акціонеру) у процесі реорганізації (с. 370 дисертації).

Подальшого розвитку отримало положення про те, що у разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення (утримання від його прийняття) органом товариства щодо скликання позачергових загальних зборів, або про спонукання до їх скликання, такі вимоги не підлягають задоволенню; право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів не можна вважати порушеним товариством, оскільки в учасника (акціонера) є можливість реалізувати це виняткове корпоративне право з власної ініціативи, незалежно від волевиявлення товариства (с. 50).

Цікавою видається пропозиція автора про доцільність формулювання нової назви способу захисту корпоративних прав, який полягає в оскарженні рішень органів управління товариства. Так, на переконання дисертанта замість визнання "недійсним" рішення органу господарського товариства, відповідний спосіб захисту повинен отримати назву: визнання "нечинним та скасування". Ця назва впливає із правової природи рішення органу товариства (локальний

правовий акт), а також із підстав та правових наслідків його протиправності (с. 389 дисертації).

Вагомими для розвитку науки цивільного права та правозастосовної практики є і низка інших наукових ідей та висновків.

Окремо хотілося б підкреслити теоретичну глибину дослідження цивільно-правових аспектів здійснення та захисту корпоративних прав, яка ґрунтується на аналізі великого масиву судової практики, критично розглянутим дисертантом.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації В. І. Цікала, опубліковано у: двох одноосібних монографіях, одній монографії у співавторстві, 29 наукових статтях у наукових фахових виданнях, у тому числі 6 – в іноземних виданнях, з них 3 – у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, 31 тезі доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових форумах, 1 навчальному посібнику, 2 науково-практичних коментарях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою докторської дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст реферату відповідає основним положенням дисертації, в цілому відображає структуру і наукові результати дослідження. Вони є ідентичними.

У дисертації В.І. Цікала “Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав” не виявлено порушень академічної доброчесності. У роботі відсутні академічний плагіат, фабрикації, фальсифікації.

Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем здійснення та захисту корпоративних прав. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися у правозастосовній практиці для уніфікації підходів до вирішення корпоративних спорів, що є актуальним для правозастосовної діяльності судів України.

Одержані наукові та прикладні результати можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Корпоративне право» та «Цивільне право України», а також відповідних спецкурсів у сфері регулювання корпоративних відносин.

Дискусійні положення та положення, що вимагають додаткового обґрунтування чи уточнення.

1. Дисертантом висловлено пропозицію класифікувати засади здійснення корпоративних прав за критерієм сфери їх поширення та поділити на два види: на засади, які поширюють свою дію на корпоративні та інші цивільні права (вільно, на власний розсуд, а також справедливість, добросовісність і розумність) та на засади, які поширюються виключно на корпоративні права, як різновид цивільних. До останнього різновиду дисертант відносить саме пропорційність (п. 4 наукової новизни, с. 111 дисертації і далі). При чому, на переконання автора засада пропорційності визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному (будь-якому) учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо) (с. 132).

Вбачається, що перша група засад, яку виділяє дисертант, не зовсім виправдано відносити саме до засад здійснення корпоративних прав. Засади, перераховані дисертантом, є загальними засадами здійснення цивільних прав

(здійснення суб'єктивних цивільних прав вільно, на власний розсуд) або ж загальними засадами цивільного права – зокрема, це стосується засад справедливості, добросовісності і розумності.

2. В.І. Цікало в дисертації обґрунтовує висновок про те, що здійснення звичайних корпоративних прав залежить від волевиявлення товариства в особі його органів або посадових осіб, а також інших учасників, які вчиняють на користь учасника (акціонера) певну дію; виняткові корпоративні права учасник (акціонер) здійснює за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства чи інших учасників) – п.6 наукової новизни, стор. 198, 334, 371 дисертації.

На наш погляд, запропоноване дисертантом положення потребує додаткового наукового обґрунтування саме в контексті його специфіки для корпоративних прав. Зокрема, викликає сумніви доцільність проведення запропонованого розподілу саме відносно корпоративних прав, адже подібним чином можна диференціювати і інші суб'єктивні цивільні права, наприклад право власника вільно користуватися річчю може бути віднесено до загальних речових прав, оскільки воно залежить від належного виконання своїх обов'язків необмеженим колом осіб-невласників, а право вирішити долю речі – до виняткових речових прав. Аналогічні приклади можна навести і для інших видів суб'єктивних цивільних прав.

3. Визначаючи особливості захисту звичайних (ординарних) корпоративних прав, автор, на наш погляд, не виправдано звужує існуючий у цивільному праві інструментарій захисту порушених корпоративних прав, принаймні, як це впливає з п. 7 наукової новизни, зокрема примусове виконання обов'язку в натурі шляхом вчинення певних дій на користь їх суб'єктів (зобов'язання до вчинення дій) як спосіб захисту загальних (ординарних) корпоративних прав та заборона чинити перешкоди у здійсненні права для виняткових корпоративних прав, та залишає поза межами аналізу інші існуючі способи захисту. Є підстави стверджувати, що інші способи захисту, передбачені ст. 16 ЦК України, також можуть ефективно

використовуватися носіями корпоративних прав – як звичайних (ординарних), так і виняткових (ексклюзивних), які виділяє дисертант, а тому вони також мали б бути проаналізовані у цьому контексті.

4. У дисертаційній роботі запропоновано класифікувати локальні правові акти господарського товариства за предметом правового регулювання на три види: локальні правові акти, які регулюють здійснення звичайних корпоративних прав (наприклад, положення про нарахування та виплату дивідендів); локальні правові акти, які регулюють здійснення виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок проведення незалежного аудиту діяльності товариства на вимогу учасників); локальні правові акти змішаного характеру, які регулюють здійснення як звичайних, так і виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок скликання та проведення чергових і позачергових загальних зборів товариства) – п. 8 наукової новизни, с.153 дисертації.

Вказане положення значною мірою впливає із запропонованим дисертантом визначенням звичайних та виняткових корпоративних прав. Утім, як видається, запропонована диференціація локальних актів господарського товариства є дещо штучною, принаймні практичне значення зазначеної пропозиції потребує додаткового обґрунтування.

5. Небездоганним з точки зору юридичної техніки є висновок дисертанта про те, що *«не кількість присутніх на засіданні вищого органу управління акціонерним товариством є визначальною для прийняття ним рішень, а кількість голосів, поданих “за”»* (п. 10 наукової новизни, с. 171 дисертації).

На наш погляд, в даному випадку варто говорити про кількість голосів, поданих «за» як достатню умову наявності правомочностей у органа управління для прийняття ним рішень.

6. В якості одного з положень наукової новизни, що виносяться на захист, дисертантом запропоновано передбачити у законодавстві України підхід, згідно з яким засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної

реєстрації товариства. Автор справедливо зазначає, що така зміна матиме своїм наслідком формування статутного капіталу цих товариств у повному обсязі вже на момент його заснування, як це передбачено при створенні акціонерних товариств.

Водночас варто зауважити, що пропозиції із вдосконалення законодавства, як правило, не відносяться до положень наукової новизни дисертаційного дослідження, хоч і безумовно впливають на його практичну цінність.

Аналогічні зауваження стосуються і п. 14 наукової новизни щодо доцільності передбачити у Законі України “Про акціонерні товариства” положення щодо збереження засади пропорційності між акціонерами у статутному капіталі не лише у разі конвертації (обміну) акцій при перетворенні товариств, але й при їх злитті, приєднанні або поділі.

Однак, висловлені зауваження в цілому не заперечують концептуальні положення дисертаційного дослідження В. І. Цікала, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не спростовують висновку щодо належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та її наукову і практичну цінність.

Здобувач наукового ступеня В. І. Цікало володіє достатніми теоретичними знаннями, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

Загальний висновок щодо дисертації.

Представлена дисертаційна робота на тему “Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав” є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на виявлення низки теоретичних та практичних проблем, пов’язаних із матеріально-правовим регулюванням здійснення та захисту корпоративних прав. За предметом дослідження тематика та зміст

дисертаційного дослідження відповідає спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Проведений аналіз роботи свідчить про те, що автору вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені у дисертації завдання.

В роботі запропоновано шляхи вирішення окреслених вище проблем та розроблено концептуальні положення, спрямовані на вдосконалення механізмів здійснення та захисту прав учасників корпоративних правовідносин.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок, що за своїм змістом та науковою новизною дисертаційне дослідження Цікала Володимира Ігоровича на тему “Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав” відповідає вимогам, установленим п. п. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

**директор Науково-дослідного інституту
правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України**

О.О. Кот

